

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XXI

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2013

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXI

© 2013 Mersin Üniversitesi/Türkiye
ISSN 1301 7667
Yayıncı Sertifika No: 14641

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.

Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.

Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

kaam@mersin.edu.tr

Baskı / Printed

Matsis Matbaa Hizmetleri

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51 Sefaköy / İstanbul

Tel: 00.90.212.624 21 11 www.matbaasistemleri.com

Sertifika No: 20706

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09

info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XXI

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XXI

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN
2013

İçindekiler/Contents

Asuman Çırak – Mustafa Tolga Çırak – Ahmet Cem Erkman <i>Kelenderis Halkının Diş ve Çene Paleopatolojileri</i> (<i>Paleopathological Analysis of Teeth and Jaws Obtained from Kelenderis Excavations</i>)	1
Okşan Başoğlu – Atakan Akçay – Pınar Gözlük Kırmızıoğlu Simge Gökkoyun – Tuğçe Şener <i>Diyarbakır/Aşağı Salat Höyüğü İskeletleri</i> (<i>The Skeletons of Diyarbakır/Aşağı Salat</i>)	27
Elif Koparal <i>Teos and Kyrbissos</i> (<i>Teos ve Kyrbissos</i>)	45
Ümit Aydınöğlu <i>Paslı: Dağlık Kilikia’da Bir Kırsal Yerleşimin Değişim Süreci</i> (<i>Paslı: The Process of Change of a Rural Settlement in Rough Cilicia</i>)	71
Emre Okan <i>Çeşme Müzesi’nde Bulunan Yayı Amphora Üzerine Düşünceler</i> (<i>Thoughts on the Churn Amphora Held in Çeşme Museum</i>)	101
Mehmet Tekocak – K. Levent Zoroğlu <i>Kelenderis’te Bulunan Bir Grup Roma Dönemi Ticari Amphorası ve Düşündürdükleri</i> (<i>A Group of Roman Transport Amphorae from Kelenderis and Some Thoughts on Them</i>)	109
Erkan Dündar <i>Roman Amphora Stamps from Patara</i> (<i>Patara’dan Roma Dönemi Amphora Mühürleri</i>)	141
Celal Şimşek – Bahadır Duman <i>Lycos Laodikeiası’ndan Bir Grup Yerel Üretim Kandil</i> (<i>A group of locally produced lamps from Laodikeia ad Lycum</i>)	151
Hatice Körsulu <i>Kappadokia Komanası Sigillataları</i> (<i>The Sigillata from Comana in Cappadocia</i>)	181

Julian Bennett	
<i>Agricultural Strategies and the Roman Military in Central Anatolia During the Early Imperial Period</i> (<i>Erken İmparatorluk Döneminde Orta Anadolu'da Tarımsal Stratejiler ve Roma Ordusu</i>)	315
Murat Durukan – Deniz Kaplan – Ercan Aşkın	
<i>Septimius Severus Döneminde Elaiussa Sebaste'nin Duraklaması, Korykos'un Yükselişi</i> (<i>Die Stagnation von Elaiussa Sebaste, der Aufstieg von Korykos zur Zeit des Septimius Severus</i>)	345
Dinçer Savaş Lenger	
<i>Salamis'e Atfedilen Makedon Krali Bronzlar Üzerine Bir Değerlendirme</i> (<i>An Evaluation of the Macedonian Royal Bronze Coins Which Have Been Attributed to Salamis</i>)	371
Ferit Baz – Selçuk Seçkin	
<i>Neue Grabinschriften aus Pylai in Bithynien</i> (<i>Bithynia'daki Pylai Kentinden Yeni Mezar Yazıtları</i>)	387
Elif Keser-Kayaalp	
<i>The Church of Virgin at Amida and the Martyrium at Constantia: Two Monumental Centralised Churches in Late Antique Northern Mesopotamia</i> (<i>Amida'daki Meryem Ana Kilisesi ve Constantia'daki Martyrium: Kuzey Mezopotamya'da Geç Antik Döneme Tarihlenen İki Anıtsal Mezar Kilise</i>)	405
Ayşe Aydın	
<i>Marmaris Müzesi'ndeki Ampullalar</i> (<i>The Ampullae at the Marmaris Museum</i>)	437
Hatice Özyurt-Özcan	
<i>Akyaka'daki Çatalçam Bazilikasına Ait Döşeme Mozaikleri</i> (<i>The Floor Mosaics of the Çatalçam Basilica in Akyaka</i>)	457
Corrigenda	489

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Orta-doğu’ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nüvizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
  - b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
  - c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
  - d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
  - a. Metin içinde her cümlelin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
  - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
  - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).
  - d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-

Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).

3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).
5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi

gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrilemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.

6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özeti altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
  - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
  - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
  - c. The indication fig.:
    - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);
    - * If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).

3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977   Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995   Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an author that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation ‘fig.’ should be used in continous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviaton should not be used).

5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/ inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German .
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

LYKOS LAODIKEIASI'NDAN BİR GRUP YEREL ÜRETİM KANDİL

Celal ŞİMŞEK – Bahadır DUMAN*

ABSTRACT

A group of locally produced lamps from Laodikeia ad Lycum

Asopos Hill, where the earliest levels of Laodikeia exists, is situated in the northwestern part of the city, in a high altitude, in the eastern bank of the Asopos River. During the excavations of the Asopos Hill, in Level III, a workshop complex dating from Late Hellenistic-Early Roman Empire period, which consisted of a pottery kiln, water channels and walls were unearthed. A group of lamps, which has been found inside the pottery kiln, is one of the most important proofs for the local pottery production in the city. Examples of the same type of lamps have been found in the North Agora, in the Eastern Portico area and the Northeastern Necropolis.

Analysis on sherds and also on complete examples of lamps derived from the kiln have shown that the paste and slips of them are very similar to each other and proved that the kiln has been destroyed during the firing process. These lamps are mould-made and in the middle of their double convex shaped discus the ring shaped oil hole with ribbed contours is situated. Around this oil hole in the discus, there are three air holes and on the end of the rostrum part, which is curving upwards, there is the oval wick hole.

Complete examples of these lamps are bearing a relief decoration of masque in their discus parts. On most of the examples, under the chin of these masques, there is a rectangular hole. Rectangular shaped ears on both lateral sides of the body are decorated with string of pearls on the inside and with ionic-kymation on the upper side. On top of the strap handle, which has been modeled as a double strap with a groove in the middle, there is a string. In each example, a row of ionic-kymation is seen on the shoulder, and sometimes this motif is bordered with rows of dots near to discus. Laodikeian lamps which have been named as the Ephesos or Pergamon Type in previous publications, have some similarities with those types and also

---

* Prof. Dr. Celal Şimşek, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Kampüsü-Denizli. E.posta: csimsek@pau.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Bahadır Duman, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Kampüsü-Denizli. E.posta: bduman@pau.edu.tr

with Knidian lamps. However, some differences in details, which are due to the local workshop production, prove that they have been produced in Laodikeia.

The fact that similar examples of this type have densely been found in Hierapolis, Aphrodisias, Tripolis and other cities close to Laodikeia indicate that the production center is not far from this region. Considering these facts, potters from Laodikeia have been inspired by lamps produced by the Pergamonian, Ephesian and Knidian workshops and created local lamps, special to the city. The earliest and latest production date for these lamps should be the last quarter of the 2nd century BC and the 1st quarter of 1st century BC.

Keywords: Lamp, Laodikeia, Asopos, Lykos, Phrygia

ÖZET

Laodikeia'nın kuzeybatısında kente hakim yüksek bir noktada, Asopos Nehri'nin hemen doğu bitişiğindeki Asopos Tepesi olarak adlandırılan erken dönem yerleşim alanı yer alır. Asopos Tepesi'nde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Geç Helenistik- Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen III. tabakada, içerisinde seramik fırını, su kanalları, künkler ve çeşitli duvar kalıntılarının yer aldığı bir işlik kompleksi ortaya çıkartılmıştır. Bu seramik fırını içerisinde pişirilmiş halde toplu olarak ele geçirilen kandiller, kentte lokal seramik üretiminin varlığını ortaya koyan en önemli verilerdir.

Asopos Tepesi'nde fırın içerisinde ele geçirilen bu örneklerin dışında aynı tipteki kandiller Kuzey (Kutsal) Agora, Doğu Portik alanında ve Kuzey Doğu Nekropolü'nde de ele geçirilmiştir.

Fırın içerisinde ele geçirilen parça ve tam profil veren kandillerin yapılan analizler sonucu hamur ve astar özelliklerinin birbirine oldukça yakın olduğu tespit edilmiştir.

Söz konusu kandiller kalıp yapımı olup çift konveks formlu yuvarlak diskularının ortasında, kenarları yükseltilmiş halka şekilli yağ deliği bulunur. Kandillerin tamamına yakınında yağ deliğinin çevresinde üç küçük havalandırma deliği açılmıştır ve alttan yukarıya doğru kıvrım yapan uzun biçimli burnun uç kısmında, etrafı çevrili oval şekilli fitil deliği yer alır.

Sağlam olarak ele geçirilen kandillerin yağ deliğine yakın, burnun üst kısmında kabartma olarak yapılmış mask betimlemesi bulunur. Maskın çene kısmının hemen altında ince, dikdörtgen formlu küçük bir delik kandillerin büyük bir kısmında görülür. Gövdenin her iki yanında yer alan dikdörtgen biçimli kulakçıkların iç kısmında inci dizisi, üzerlerinde ise İon-kymationu yer alır. Ortasında yer alan derin bir yivle çift şerit haline getirilen kulpun üst kısmında şerit bir bağ yer alır (kulp atacı). Omuz üzerinde İon-kymationu dizisi kandillerin hemen hepsinde standart bir şekilde takip edilebilir, bazı örneklerde bu süsleme tipi diskusa doğru kabartma şekilli nokta dizileriyle sınırlandırılmıştır.

Daha önceki yayınlarda Ephesos ya da Pergamon Tipi başlığı altında değerlendirilen Laodikeia Kandilleri aslında adı geçen her iki kentte üretilen kandillerin

yanı sıra Knidos Kandilleri'nin de çeşitli özelliklerini gösterir. Ancak detayda Laodikeia Üretimi kandillerde lokal atölyeye özgü görülen bazı özellikler, bu tip kandillerin üretimlerinin Laodikeia'da yapıldığını Asopos Tepesi'nde ortaya çıkarılan fırın ve içinde tespit edilen kandiller net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Laodikeia dışında benzer tipte tespit edilen kandillerin sayısal olarak Hierapolis, Aphrodisias, Tripolis ve Laodikeia'ya yakın yerleşimlerde yoğun bulunması, bu tipteki kandillerin üretim merkezinin fazla uzakta olmadığını ortaya koymaktadır. Dönemin modası olarak Pergamon, Ephesos ve Knidos Atölyeleri'nde üretilen kulakçıklı kandiller Laodikeia Atölyesi'nde de genel form itibariyle benzer ancak detayda lokal özellikler gösterir şekilde üretilmiştir. Laodikeia üretimi kandiller için en erken tarih M. Ö. 2. yy.ın son çeyreği en geç tarih ise M. Ö. 1. yy. ilk çeyreği olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kandil, Laodikeia, Asopos, Lykos, Frigya

Laodikeia'nın Kısa Tarihi Coğrafyası

Antik Phrygia Bölgesi'nin batı ucunda yer alan Laodikeia, Denizli İlinin 6 km. kuzeydoğusunda ve İl merkezine bağlı Eskişehir, Goncalı, Bozburun, Korucuk Mahallesi sınırları içinde kalmaktadır¹. Lykos (Çürüksu) Vadisi'nin bu metropolü, Seleukoslar Kralı II. Antiokhos (M.Ö. 261-246) tarafından eşi Kraliçe Laodike adına, M.Ö. 3. yy.ın ortalarında (M.Ö. 261-253) kurulmuştur². Antik kaynaklara göre (Plinius, N.H. V. 105; Strabon, XII. 8.16) Hellenistik kent, Diospolis ve Rhoas olarak adlandırılan eski kutsal bir köy yerleşiminin üzerinde bulunur³.

¹ Dönem'de birden çok Laodikeia kurulduğundan, kent yanında bulunan ırmakla ayırt edilerek, Laodikeia ad Lycum (Lykos üzerindeki Laodikeia) olarak adlandırılmıştır. Bk. Ruge 1924, 722; Gagniers 1969, 1; Traversari 2000, 11; Weber 1898, 178-179; Sevin 2001, 203.

² Ramsay 1895, 32; Head 1906, lxxiii; Head 1911, 678; Ruge 1924, 722; Gagniers 1969, 1-2; Texier 2002, 383; Bejor 2000, 15-16; Bean 1980, 213; Magie 1950, 127, 986-987, (no.23); Anderson 1897, 409-410; Buckler - Calder 1939, x; Belke - Mersich 1990, 323.

³ Texier 2002, 383-384; Head 1906, lxxiii; Ruge 1924, 722; Ramsay 1895, 35; Gagniers 1969, 1; Belke - Mersich 1990, 323; Bean 1980, 213. Diospolis, Zeus kenti anlamında olup, kentin baş ve kurucu tanrısı Zeus Laodikeus'dur. Rhoas ise eski bir Anadolu adıdır. Antik kentin batısında Asopos Tepesi I-II'de yapılan kazı çalışmaları sonunda Geç Kalkolitik (M.Ö. 3500)-Eski Tunç Çağı'na (M.Ö. 3000) kadar inen seramikler, çakmaktaşı ve obsidyen aletler ele geçirilmiştir (bk. Şimşek 2007b, 455-456, Res. 2; Şimşek 2009, 409-411; Şimşek 2010, 101-105, Res. 1-3; Şimşek 2011, 447-450, Res. 1-3; Şimşek 2012, 569-570, Res. 1-2). Diğer taraftan 2010 yılı kazı çalışmalarında Asopos Nehri'nin batı yakasında ilk kez Eski Tunç Çağı nekropol alanı tespit edilmiş ve burada Erken Kalkolitik Dönem'e (M.Ö. 5500) tarihlenen astarlı, kırmızı aşı boyasından yapılan geometrik süslemeli ve boyasız kap parçaları ele geçmiştir. Şimdilik Lykos Vadisi'nin en erken yerleşimlerine ait bulgular, bu alanda ortaya çıkarılmıştır (Şimşek 2012, 586-590, Res. 13-14).

Laodikeia; Batı, İç ve Güney Anadolu'yu birbirine bağlayan ana yol kavşağındadır. Kentin en önemli gelirleri arasında ticaret, özellikle de tekstil ticareti yer alır⁴. Hippodomik planda kurulan⁵ kentin üç tarafı ırmaklarla çevrilmiştir. Kuzey doğusunda Lykos (Çürüksu), güneydoğusunda Kapros (Başlıçay) ve güneybatı-batısında Asopos (Gümüşçay) ırmakları akar⁶. Antik kent, bu ırmakların arasında kalan yüksek bir düzlük üzerinde kurulmuştur. Kent en parlak dönemini, M.S. 1.ve 3. yy.'lar arasında, ikinci parlak dönemini ise Hıristiyanlığın bölgede hızlı yayılmasıyla yaşamıştır. M.S. 4. ve 6. yy.'lar arasında Phrygia Metropolis'i olan kent, Anadolu'nun en eski Yedi Kilisesi'nden birine sahip olmasıyla, bir Hıristiyanlık merkezi haline gelmiştir.

Yüzyıllar içinde sürekli depremlerle yıkılan ve ayağa kaldırılan kent, İmparator Focas (M.S. 602–610) Dönemi'nde meydana gelen son büyük deprem arkasından, Denizli-Kaleiçi ve yakınlarındaki Hisarköy, Asartepe gibi Babadağ (Salbakos)'ın eteklerindeki suyu bol alanlara taşınmıştır⁷.

Laodikeia Üretimi Kulakçıklı Kandiller

2003 yılından bu yana Laodikeia antik kentinde devam eden kazı çalışmaları farklı sektörlerde sürdürülmekte olup bu makalede ele alınan “Laodikeia Üretimi Kulakçıklı Kandiller”, şimdilik Orta Tunç Çağı'na kadar inen erken verilerin ortaya çıkartıldığı ve Asopos Tepesi olarak adlandırılan höyük yerleşmesinde Hellenistik tabakada yoğun olmak üzere; Kuzey Agora, Doğu Portik, Kuzey Doğu Nekropolü'nde bulunmuştur⁸.

Asopos Tepesi II olarak adlandırılan höyük, Laodikeia'nın kuzeybatısında kente hakim yüksek bir noktada, Asopos Nehri'nin hemen doğu bitişiğindeki erken dönem yerleşim alanıdır (fig. 1). Bu alanda gerçekleştirilen

⁴ Laodikeia'da devam eden kazı çalışmaları tekstilin yanında, mermer, şarap ve gıda ürünlerine bağlı ticaretin de önemli olduğunu ve kente büyük gelirler sağladığını ortaya koymuştur.

⁵ Suriye Caddesi'nin iki yanında ara sokakların bölüğü insulalar 42x51m. dir, insula derinliği ara bölümlerde 54m'ye kadar çıkar.

⁶ Asopos ve Kapros Irmakları, Korucuk Kasabası yakınında kuzeyde Lykos Irmağı ile birleşmektedir. Daha sonra Lykos Irmağı, batıda Büyük Menderes Irmağı'na katılmaktadır.

⁷ Şimşek 2005, 310, 312-313; Şimşek 2006, 420-424, 426; Şimşek – Ceylan 2003, 155; Şimşek – Büyükkolancı 2006, 91. Bu taşınmada en büyük etkilerden birisi de Batı Anadolu'da yer alan ova ortasındaki kentlerin, M.S. 5. yy.dan itibaren Sasani, M.S. 7. yy.dan itibaren ise Arap akınlarına maruz kalmasıdır.

⁸ Bk. Şimşek 2007b, 455-456, Res. 2; Şimşek 2009, 409-411; Şimşek 2010, 101-105, Res. 1-3; Şimşek 2011, 447-450, Res. 1-3; Şimşek 2012, 569-570, Res. 1-2.

kazı çalışmalarında Geç Helenistik- Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen III. tabakada, içerisinde seramik fırını, su kanalları, künkler ve çeşitli duvar kalıntılarının yer aldığı bir işlik kompleksi ortaya çıkartılmıştır. İşlikte tespit edilen dairesel formlu seramik fırını 0.91 m. çapa sahiptir. Merkezinde bir destek ayağının yer aldığı fırın güneybatı yönde 0.77 m. uzunluğunda ince uzun bir koridor ile sonlanır. Fırının girişini oluşturan koridorun önünde ise tuğla ve dere taşlarının kullanımı ile yapılmış bir taban yer alır⁹ (fig. 2).

Laodikeia'da 2008 yılı kazı sezonunda, Asopos Tepesi II'de tahrip olmuş bir seramik fırını içerisinde pişirilmiş halde toplu olarak ele geçirilen kandiller, kentte seramik üretiminin yapıldığına dair en önemli arkeolojik buluntuların başında gelir (fig. 3-5).

Aynı yıl, Asopos Tepesi II D3 plan karesinde 286.97- 286.76 m. kodda, seramik fırını içerisinde sekizi tam olan (LK1-LK4, LK6-LK10) ve ellinin üzerinde kırık parçalar halinde ele geçirilen (LK11-LK29) kandillerin tamamı aynı formda olup diskusları üzerinde yer alan süslemeler de aynı kalıptan çıkmışçasına birbirine benzemektedir (fig. 6). Asopos Tepesi'nde fırın içerisinde ele geçirilen bu örneklerin dışında aynı tipteki kandillere ait iki gövde parçası, Kuzey (Kutsal) Agora, Doğu Portik alanında da ele geçirilmiştir (LK30).

Fırın içerisinde ele geçirilen parça ve tam profil veren kandillerin hamur ve astar özellikleri birbirine oldukça yakındır. Kandillerin hamur rengi kahverengi tonlarında, sarımsı kırmızı ve kırmızımsı sarı renkte olup hamurun içindeki mika ve kireç gözle görülebilir niteliktedir. İnce kumlu, sık dokulu yumuşak hamur, ele geçen tüm kandillerde gözlemlenmektedir. Mat ve pürüzlü yüzeyli kandillerin % 70'inde astar rengi kırmızı, %20'sinde koyu gri ve %10'unda ise kırmızımsı-sarı renktedir. Kandillerin tamamına yakınında astar renkleri bir bütünlük içerisinde.

Fırın içersinden ele geçirilen kandillerin ortak tanımı kısaca şöyledir; kalıp yapımı çift konveks formlu kandillerin yuvarlak diskuslarının ortasında, kenarları yükseltilmiş halka şekilli yağ deliği bulunur (LK1-LK4), sadece bir örnekte bu bölüm düz bırakılmıştır (LK7). Kandillerin tamamında olmasa da (LK1, LK5-LK8) büyük bir kısmında diskus ortasında yer alan etrafı yükseltilmiş halka şekilli yağ deliğinin çevresinde üç küçük

⁹ Şimşek 2010, 104.

havalandırma deliği açılmıştır (LK2, LK3, LK5, LK9, LK10). Alttan yukarıya doğru kıvrım yapan uzun biçimli burnun uç kısmında, etrafı çevrili oval şekilli fitil deliği yer alır.

Sağlam olarak ele geçirilen kandillerin yağ deliğine yakın, burnun üst kısmında kabartma olarak yapılmış mask betimlemesi bulunur (LK1- 3, LK6- LK10). Maskın çene kısmının hemen altında ince, dikdörtgen formlu küçük bir delik kandillerin büyük bir kısmında görülür. Gövdenin her iki yanında yer alan dikdörtgen biçimli kulakçıkların iç kısmında inci dizisi, üzerlerinde ise İon kymationu yer alır. Ortasında yer alan derin bir yivle çift şerit haline getirilen kulpun üst kısmında şerit bir bağ yer alır (kulp atacı) (LK1, LK2, LK5, LK7). Omuz üzerinde İon-kymationu kandillerin hemen hepsinde standart bir şekilde takip edilebilmektedir, bazı örneklerde ise bu süsleme tipi diskusa doğru kabartma şekilli nokta dizileriyle sınırlandırılmıştır (LK10).

Yukarıdaki verilen morfolojik özellikler, Laodikeia Kandilleri'nin karakterini belirleyen en önemli unsurlardır.

Fırın içerisinde ve etrafında ortaya çıkarılan kandillerin omuz kısmında görülen süslemelerin aşınmamış olması, fitil deliklerinin etrafında yanık izine rastlanmaması bunların üretildikten sonra kullanılmadan burada kaldıklarını göstermektedir.

Daha önceki yayınlarda Ephesos ya da Pergamon Tipi başlığı altında kararsızlıkla değerlendirilen Laodikeia Kandilleri aslında adı geçen her iki kentte üretilen kandillerin yanı sıra Knidos Kandilleri'nin de çeşitli özelliklerini gösterir¹⁰.

Kısaca bu özelliklerden bahsedecek olursak; geniş diskusun çift kabartma daire ile çevrili olması ve yağ deliğinin etrafında üç küçük hava deliğinin bulunması, Ephesos Kandilleri'nin bir özelliği olarak gösterilirken¹¹,

¹⁰ Bailey, bu tipteki kandillerin kökenini tam olarak saptayamamış ancak “Doğu Yunan Kandilleri” başlığı altında değerlendirmiştir bk. Bailey 1975, 202-203, Pl. 89, Q474; İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan benzer kandil için bk. Kassab-Tezgör – Sezer 1995, 124-124, Kat. 337; “İonia Bölgesi Kandilleri” başlıklı Doktora Tezinde araştırmacı tarafından M.Ö. 2. yy. son çeyreği- M.Ö. 1. yy. arasına tarihlenen bu tipteki kandiller için bk. Günay – Tuluk 1996, 46- 47, Kat. 45: Lev. 8b, Çiz. 9b, Kat. 361-363, 365: Lev. 65 a-d ve Günay – Tuluk 2003, 23-24, Pl. 23. 2; Aydın ve Milet Müzesi'nde yer alan M.Ö. 1. yy.- M.S. 1. yy. a tarihlenen Laodikeia Üretimi kandiller için bk. Barın 1995, 11-12, Lev. 3: a-c; Rijks Müzesi koleksiyonunda yer alan ve Küçük Asya orijinli olduğu belirtilen aynı tipteki bir kandil için bk. Brants 1913, 9, Pla. I: 85.

¹¹ Kassab-Tezgör – Sezer 1995, 125, 338.

Laodikeia Kandilleri'nde diskusu çevreleyen çift kabartma daire arasındaki silme oldukça incedir. Yağ deliğinin etrafındaki delikler ise bazen açılmış (LK2, LK3, LK5, LK9, LK10), bazen de bu alan düz bırakılmıştır (LK1, LK7, LK8).

Araştırmacılar tarafından Pergamon Kandilleri'nin özelliği olarak, gövdenin her iki yanında birer kulakçığın yapılması, omuz üzerinde sarmaşık bezemesinin bulunması, burnun gövde ile birleşme noktasına yakın bölümde bir maskın yer alması gösterilir¹². Dönemin modasına uygun olarak farklı kentlerde üretilen benzer tipteki kandillerde yerel ustaların detayda kendilerine has bazı özellikleri eklemeleri doğal olup bu Laodikeia kandillerinde de görülmektedir.

Laodikeia Kandilleri'nde gövdenin her iki yanında yer alan kulakçıklar oldukça çıkıntılı ve genelde kareye yakın dikdörtgen şekillidir. Kulakçıklar üzerinde gövdeye yakın bölümde inci dizisi, bunun hemen yanında ise İon-kymationu sırası görülür. Pergamon'da omuz üzerinde görülen meyveli sarmaşık bezemesi, Laodikeia Kandilleri'nin büyük bir kısmında İon kymationu olarak karşımıza çıkar¹³. Laodikeia Kandilleri'nde omuz üzerinde yer alan bezemeler gövdenin her iki yanında yer alan kulakçıklar üzerine ana kompozisyonun bir parçası olarak yansır (LK3, LK4, LK6, LK8-LK10).

Pergamon örneklerinde zaman zaman İon-kymationu dizisi görülür, ancak bu tipteki kandillerin Laodikeia örneklerinden farkı, Pergamon tipinde diskus üzerinde görülen süsleme dizini, Laodikeia Üretimi Kandillerde omuz üzerinde karşımıza çıkar. Laodikeia Üretimi kandillerde görülen omuz üzerindeki İon-kymationu sırası benzer bir özellik olarak Ephesos tipi Kandiller'de de kullanılır, ancak son iki örnekte verilen tipler (Laodikeia-Ephesos), birbirinden tutamak kısmında yer alan şerit bant ve Laodikeia Kandilleri'nde standart olarak gövdenin her iki yanında birer kulakçığın yapılması ile ayrılır. Bunun yanı sıra Laodikeia Kandilleri'nde burnun gövde ile birleşme noktasına yakın bölümünde bir mask yer alırken, Ephesos Tipi Kandiller'de söz edilen bölümde rozet, üzüm salkımı ve spiral gibi çeşitli bitkisel süslemeler görülür¹⁴. Bu gibi genelde benzer ancak

¹² Kassab-Tezgör – Sezer 1995, 125, 338.

¹³ Heimerl 2001, 44-45, Taf. 1: 2.

¹⁴ Laodikeia ve Ephesos Tipi Kandiller arasındaki benzer ve farklı özellikler için bk. Bailey 1975, Pl. 30: Q159-Q161; Pl. 31- Pl. 38

detayda görülen farklılıklar, değişik kent atölyelerinde üretilen kandillerde, ustaların kendi yorumlarına göre kalıp üretmelerinden kaynaklanmaktadır.

Laodikeia Üretimi Kandiller'in omuz üzerinde burun başlangıcına yakın bölümde tek örnekte Satyr başı betimlenirken (LK5), kalan tüm örneklerde mask betimlemesi standarttır (LK2, LK3, LK6, LK7, LK9, LK10). Derin bir yivle çift şerit haline getirilen kulpun üst kısmında yer alan şerit bir bağ, daha çok Pergamon ve Knidos Kandilleri'nin¹⁵ bir özelliği olarak karşımıza çıkmasına rağmen, sağlam olarak ele geçen Laodikeia Kandilleri'nde de görülür (LK1, LK2, LK7, LK5).

Mineralojik Sonuçlar¹⁶

Asopos Tepesi'nde ele geçirilen kandillerin altısında XRF (X-ray fluorescence) analizi yapılmış ve bu örneklerin killerin içerdiği nicel element konsantrasyonunun ve oranlarının bir bütünlük içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Kandil örneklerinden yapılan analizler sonucunda elde edilen ortalama kimyasal analiz sonuçları Figür 7'de verilmektedir.

Ana element oksitlerinin birbirlerine göre değerlendirilmesi sonucunda, 2 numaralı kandil örneğinin SiO₂ içeriğinde fazlalık göze çarpmaktadır. Al₂O₃ oranı düşük olan örneklerde, CaO oranları yüksek olup arasında ters ilişki gözlenmektedir (Örnek No: 3 ve 5). Fe₂O₃, MgO ve toplam alkali (Na₂O+K₂O) değerleri genel itibariyle birbirine yakın değerler göstermekte olup genel itibariyle yüksek değerlere sahiptir. İz element içeriklerinde de benzer özellikler gözlenmektedir. En yüksek Cl ve Sr içeriği 6 numaralı kandil örneğinde, Co ve Zn içeriği 2 numaralı örnekte, Y ve Zr içeriği ise 1 numaralı örnekte gözlenmektedir. Bu sonuçların değerlendirilmesiyle tüm kandil örneklerinin benzer kimyasal bileşimlere sahip oldukları tespit edilmiştir.

Özpinar ve Semiz'in Denizli Bölgesi'ndeki killerin genel özelliklerini belirledikleri çalışmalarında kullandıkları kil analizleri ile Laodikeia Kandilleri'nin killeri karşılaştırıldıklarında birbirlerine yakın karakterde

¹⁵ M. Ö. 2. yy. a tarihlenen şerit bağlı Knidos Kandilleri için bk. Kassab-Tezgör – Sezer 1995, 93, Kat. No. 241-245 ve Bailey 1975, Pl. 62: Q326-Q331.

¹⁶ XRF analizleri Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, XRF Laboratuvarı'nda yapılmıştır. Analizlerin yapılmasında yardımcıları için Doç. Dr. Tamer KORALAY'a ve analiz verilerinin değerlendirmesini yapan Dr. Barış SEMİZ'e teşekkür ederiz.

oldukları tespit edilmiştir¹⁷. Denizli Bölgesi'ndeki kil gruplarına göre kısmen Fe₂O₃ ve MgO değerlerinde yükseklik belirgindir.

Kandil örneklerinin kimyasal analiz sonuçlarının değerlendirilmesi yapıldığında, SiO₂ ve Al₂O₃ değerlerinin saf kil örneklerine göre az oldukları, bu yüzden de sadece kil grubu minerallerden oluşmadıkları bünyelerinde başka minerallerin de olabileceği düşünülmektedir. Bünyelerinde tespit edilen Fe₂O₃ ve MgO zenginleşmesi yapılarında mafik mineral gruplarından mikaların da olabileceğini ve hatta CaO zenginleşmesinin kaynağı da kalsit grubu minerallerden kaynaklanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Buluntu Merkezleri ve Üretim

İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki kandilleri inceleyen D. Kassab-Tezgör ve T. Sezer, söz konusu yayında, Kat. 337'inde içinde bulunduğu bir grup kandil için "331- 338 grubundaki kandilleri, Ephesos veya Pergamon'a kesin olarak bağlamak mümkün değildir. Çünkü bu kandillerde, her iki atölyeye ait emareler vardır. Geniş küvetin çift kabartma daire ile çevrili olması, küvetin ara yerinde, sivri kesitli şerit veya kabartma dairelerin yer alması, Ephesos kandillerinde görülen özelliklerdir. Diğer taraftan, gövdenin iki yanında birer kulakçığın bulunması, omzunda meyveli sarmaşık bezemesinin yer alması, burunda kabartma maskenin görülmesi, çift bölümlü kulpun küvet etrafında iki kola ayrılarak omza bağlanması Pergamon kandillerinde görülen özelliklerdir. Bununla birlikte, örneğini verdiğimiz bu son kandillerde, yağ deliğinin etrafında üç küçük deliğin yer alması, Ephesos kandillerinde daha çok görülür. Bu durumda, bu gruptaki bazı kandiller, iki ünlü atölyenin karşılıklı olarak birbirinden etkilendiğini gösterir. Kandillerin bu merkezlerden hangisinde üretildiği veya bunların etkilerini birleştiren üçüncü bir atölyenin olup olmadığını şimdilik bilecek durumda değiliz¹⁸" ifadesini kullanırlar. D. Kassab-Tezgör ve T. Sezer yıllar önce yaptıkları bu çalışmada aslında üçüncü bir atölye tespitine çok yaklaşmışlar, ancak eldeki veriler dâhilinde kesin bir yargıya varamamışlardır.

Laodikeia'da 2003 yılından itibaren günümüze kadar devam eden kazı çalışmalarında bulunan kandillerin dışında, G. Traversari başkanlığında Venezia Üniversitesi'nden bir ekibin 2000 yılında Laodikeia'da

¹⁷ Özpınar – Semiz 2002, 76 vd.

¹⁸ Kassab-Tezgör – Sezer 1995, 125.

gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları sırasında da Laodikeia üretimi bir kandile ait diskus parçası ele geçirilmiştir¹⁹. 2003 yılından itibaren C. Şimşek'in başkanlığında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Asopos Tepesi'nde seramik fırını içerisinde ortaya çıkartılan kandiller haricinde kentin farklı noktalarında da aynı form ve süsleme özeliğine sahip kandiller bulunmuştur. LK6 no.lu kandil Kuzeydoğu Nekropolü'nde ele geçirilmiştir. Yine Kuzeydoğu Nekropolü'nde ortaya çıkarılan ve tabanında daire içerisinde "X" harfinin yer aldığı LK4 no.lu kandil Laodikeia'da üretim yapan kandil atölyelerinden birinin işareti olarak yorumlanabilir²⁰.

Yukarıdaki satırlarda bahsedilen çeşitli özellikler nedeniyle dönemin modasına uygun olarak Laodikeialı çömlekçilerin Pergamon, Ephesos ve Knidos Atölyeleri'nin ürettiği kandillere genelde benzer detayda farklı bir tip olarak Laodikeia'ya özgü üretim yaptıklarını göstermektedir²¹.

Laodikeia Atölyesi'ne özgü bu tipteki kandiller Laodikeia dışında çevre kentlerden Hierapolis, Aphrodisias, Tripolis ve bu kentlerin civarındaki yerleşimlerde de tespit edilmiştir. Coğrafi olarak kandillerin yayılım alanları da göz önüne alındığında üretim merkezinin Laodikeia olduğu anlaşılmaktadır²² (fig. 8. 9).

Tarihleme

Laodikeia'da yüzey araştırması yapan İtalyan araştırmacılar tarafından bulunan Laodikeia Üretimi kandil, Küçük Asya Tipi olarak değerlendirilmiş ve Geç Hellenistik Dönem'e yaklaşık olarak M.Ö. 2. ve 1. yy.'lara tarihlendirilmiştir²³.

¹⁹ Gelichi – Negrelli 2004, 250, Fig. 32, 7.

²⁰ Kuzeydoğu Nekropolü'nde bulunan Laodikeia Üretimi kandiller için bk. Şimşek 2007a, 80; Şimşek – Okunak – Bilgin 2011, 79-80, Kat. No. 787, 571, Lev. 74: 139-140.

²¹ Şimşek 2010, 104; Duman 2010, 189, dn. 486.

²² Hierapolis'te bulunan iki farklı Tümülüs mezarda ele geçen kandiller için bk. Schneider 1972, Pl. XXVIIb; Denizli'nin Sarayköy İlçesi'ne bağlı Beylerbeyi Köyü sınırları içerisinde kalan Tümülüs mezarda, Denizli Müze Müdürlüğü arkeologları tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda bulunan benzer tipteki iki kandil için bk. Karabay 1995, 231, Res. 14; Aphrodisias yakınlarındaki bir yer altı oda mezarda niş içerisinde ele geçen benzer bir kandil için bk. Ayabakan vd. 1997, 300, Res. 9 (sağdaki kandil); 2012 yılı Tripolis kazı çalışmalarında da söz konusu kandillerden üç adet bulunmuştur.

²³ Gelichi – Negrelli 2004, 250.

Laodikeia dışında çevre kentlerde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında da ele geçen benzer tipteki kandiller için birbirine yakın çeşitli tarihlenmeler önerilmiştir. Hierapolis'te M.Ö. 1. yy.a tarihlenen bir tümülüs mezarda bulunan kandil, Laodikeia Üreti Kandiller ile çok yakın özellikler göstermektedir. Laodikeia'nın batısında yaklaşık 15 km. mesafedeki Beylerbeyi Tümülüsü'nde gerçekleştirilen kurtarma kazılarındaki buluntular genel olarak Hellenistik, Geç Hellenistik ve Erken Roma Dönemi'ne tarihlenmiştir²⁴. Aphrodisias yakınlarında bulunan bir mezarda gerçekleştirilen çalışmalarda, Laodikeia üretimi bir kandil ele geçirilmiştir. Mezar, kazıda ortaya çıkartılan cam unguentariumlar ve diğer buluntular dikkate alınarak M.Ö.1. yy.'ın ikinci yarısı ile M.S. 1. yy.'ın başlarına tarihlenmiştir²⁵.

Laodikeia'nın konumlandığı bölge dışında ise buluntu sayısı sınırlıdır. Pergamon'da form ve süsleme repertuarı açısından Laodikeia Üretimi kandillerle benzer özellikler gösteren tipler M.Ö. 1. yy.'ın ikinci yarısı ile M.S. 1. yy.'a tarihlenir²⁶.

Kazı ve yüzey araştırmaları haricinde çeşitli şekillerde yurtiçi ve yurtdışındaki müze koleksiyonlarında yer alan Laodikeia üretimi kandillerden; Rijk Müzesi koleksiyonunda yer alan ve Küçük Asya üretimi olduğu belirtilen kandil için önerilen tarih M.Ö. 2. ve 1. yy.'dır²⁷. British Museum koleksiyonundaki bir başka kandil, M.Ö. 2. yy. sonu ile M.Ö. 1. yy. sonuna tarihlenir²⁸. Günay-Tuluk, Batı Anadolu Bölgesi müzelerinde yer alan Laodikeia üretimi kandilleri, M.Ö. 2. yy. sonu-M.Ö. 1. yy.'ın ilk yarısına tarihlendirir²⁹.

Bir diğer kandil, Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir³⁰.

Tüm bu buluntuların dışında Laodikeia'da başta Asopos Tepesi olmak üzere, Kuzey (Kutsal) Agora, Doğu Portik ve Kuzey Doğu Nekropolü'nde

²⁴ Karabay 1995, 233.

²⁵ Ayabakan v.d. 1997, 300.

²⁶ Heimerl 2001, 44, Taf. 1: 2.

²⁷ Brants 1913, 8, Pl. I: 85.

²⁸ Bailey 1972, 203, Pl. 89: Q474.

²⁹ Günay – Tuluk 1996, 46-47, Kat. 45: Lev. 8b, Çiz. 9b, Kat. 361-363, 365: Lev. 65 a-d.

³⁰ Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen kandil, müze kayıtlarına göre Fethiye civarında bulunmuş ve müzeye 1979'da satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Söz konusu kandil form ve astar özelliklerinin yanı sıra ölçüleri bakımından da Laodikeia Üretimi kandillerle yakın benzerlik içindedir. U: 11, Y: 2.6, G: 8.1. Bu kandille ilgili bilgileri paylaşan Fethiye Arkeoloji Müzesi Müdürü İbrahim Malkoç'a teşekkür ederiz.

ele geçen kandillerden; LK1-LK3, LK5, LK7-LK10 no.lu kandillerle aynı tabaka içerisinde M.Ö. 133- Erken İmparatorluk Dönemi arasına tarihlenen Pergamon şehir sikkesi³¹ ile Augustus Dönemi'ne tarihlenen iki sikke bulunmuştur³². Fırın içerisinde bulunan kabartmalı bir kâseye ait tondo-gövde parçası da tarihlleme açısından önemli verilerden bir diğ-
ridir³³.

Yukarıdaki buluntular göz önüne alındığında Laodikeia'da Asopos Tepesi II'de ortaya çıkartılan fırın içerisindeki Laodikeia üretimi kandiller için en erken tarih M.Ö. 2. yy.'ın son çeyreği en geç tarih ise M.Ö. 1. yy.'ın ilk çeyreği olmalıdır.

Laodikeia Üretimi Kandiller, Ephesos, Pergamon ve Knidos kandilleri kadar geniş bir coğrafyada görülmesi de şu ana kadar yayımlanan örnekler birkaç istisna dışında daha çok Laodikeia ve çevresinde ele geçmiştir. Dolayısıyla Laodikeia'da yapılan üretim öncelikli olarak kentin kendi ihtiyacını karşılamak üzere, bir kısmının da yakın çevreye dağıtımının yapıldığı söylenebilir. Laodikeia'da yapılan kandil üretiminin potansiyeli ve yayılımı ileride yapılacak kazılar ve yüzey araştırmalarıyla tespit edilecek olan yeni bulgular bu üretimin ticarete bağlı olarak dağılım alanını ortaya koyacaktır.

³¹ L 09 AT2 D3 S01, bk. Tekin 2003, 33, Lev. X: 185.

³² L 08 AT2 D3 S04 (Augustus Dönemi) ve L 08 AT2 D3 S05 (Augustus Dönemi).

³³ Laodikeia'da farklı sektörlerde bulunan benzer betimlemeli madalyon süslemeleri için bk. Duman 2010, Lev. XLVI: F64-F65.

Katalog

Katalogda verilen ölçüler aksi belirtilmedikçe santimetre cinsinden olup, metinde yer alan LK. Katalog Numarasını, Y. Yükseklik, U. Uzunluk, K. Ç. Kaide Çapı, G. genişliği ifade etmektedir. Renk şablonu olarak Munsell Soil Color Chart 2000 versiyonu kullanılmıştır.

LK1

Y: 4.6 cm., U:10.5 cm., G: 7.8 cm., K.Ç: 4.3 cm., 286.80 m.

Tama yakın; kulakçıklardan birisi kırık, burun uç kısmında hafif aşınma, astarda yer yer dökülmeler mevcut. Kalıp yapımı çift konveks formlu, yuvarlak diskus ortasında kenarları yükseltilmiş halka şekilli yağ deliği. Diskus ortasında yer alan etrafı yükseltilmiş disk şekilli yağ deliğinin çevresinde üç küçük havalandırma deliği yer alır. Alttan yukarıya doğru kıvrım yapan uzun burnun uç kısmında etrafı çevrili oval şekilli fitil deliği yer alır. Yağ deliğine yakın burnun üst kısmında kabartma olarak yapılmış mask betimlemesi bulunur. Maskin çene kısmının hemen altında ince, dikdörtgen formlu küçük bir delik vardır. Omuz üzerinde İon-kymationu dizisi, gövdenin her iki yanında yer alan dikdörtgen biçimli kulakçıkların iç kısmında inci dizisi, üzerlerinde ise İon-kymationu sırası yer alır. Ortasında yer alan derin bir yivle çift şerit haline getirilen kulpun üst kısmında şerit bir bağ bulunmaktadır (kulp atacı). Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu. Mat ve pürüzlü yüzeyli hamur 7.5 YR 6/4 light brown; astar 2.5 YR 5/8 red.

LK2

Y: 3 cm., U: 11 cm., G: 8.4 cm., K.Ç: 4.4 cm., 286.80 m.

Tanım için bkz. LK1.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu. Mat ve pürüzlü yüzeyli hamur 5 YR 7/6 reddish yellow; astar 2.5 YR 5/8 red.

LK3

Y: 3.4 cm., U:11 cm., G: 7.8 cm., K.Ç: 4.4 cm., 286.76 m.

Tanım için bkz. LK1.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu. Mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 6/4 light brown. Astar 2.5 YR 5/8 red.

LK4

Y: 3.6 cm., U: 9.7 cm., G: 8.4 cm., K.Ç: 4.2 cm., 286.76 m.

Tanım için bkz. LK1.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu. Mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 10 YR 7/4 very pale brown. Astar 2.5 YR 4/8 red ve 2.5 YR 2.5/1 reddish black.

LK5

Y: 6.9 cm., U: 15 cm., G: 10.6 cm., K.Ç: 5.4 cm., 286.76 m.

Omuz üzerinde bir sıra kabartma nokta şeklinde yapılmış inci dizisi altında Ion kymationu yer alır. Burun köprüsü üzerinde kabartma şeklinde yapılmış başında asma yapraklarından bir çelenk bulunan genç Satyr betimi yer alır. Diskus ortasında yağ deliğini çevreleyen kabartma şeklinde yapılan halkanın etrafında üç adet hava deliği yer almaktadır. Bir adet kazıma yiv ve bir adet kabartma bantla sınırlandırılan diskusun içinde sığ bir kanal yapılmış ve kanalın içi bir sıra kabartma nokta ile doldurulmuştur. Gövdenin her iki yanında uca doğru hafifçe genişleyen dikdörtgen formulu kulakçıklar yer alır. Kulakçıkların gövdeye yakın bölümünde iki sıra kabartma çizgi ile sınırlandırılarak oluşturulan ince ve sığ kanalın içi bir sıra kabartma şeklinde nokta ile doldurulurken, kulakçıkların uç kısımlarında herhangi bir bezeme yer almaz.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 5 YR 6/8 reddish yellow. Astar 2.5 YR 5/6 red ve 5 YR 4/1 dark gray.

LK6

Y: 3.0 cm., U:10.2 cm., G: 10.1 cm., K.Ç: 4.4 cm., 286.76 m.

Tanım için bkz. LK1.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 7/4 pink. Astar 5 YR 5/6 reddish yellow.

LK7

Y: 2.6 cm., U: 10.9 cm., G: 7.1 cm., K.Ç: 4 cm., 286.76 m.

Tanım için bkz. LK1.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 10 YR 7/4 very pale brown. Astar 2.5 YR 5/6 red.

LK8

Y: 3.0 cm., U: 10.1 cm., G: 8.3 cm., K.Ç: 4.4 cm., 286.97 m.

Tanım için bkz. LK1.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 6/4 light brown. Astar 5 YR 6/6 reddish yellow 5 YR 4/1 dark gray.

LK9

Y: 3.0 cm., U: 9.0 cm., G: 7.8 cm., K.Ç: 4.2 cm., 286.97 m.

Tanım için bkz. LK1.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyle.

Hamur 7.5 YR 5/6 strong brown. Astar 2.5 YR 5/6 red ve 5 YR 5/6 yellowish red.

LK10

Y: 3.0 cm., U: 9.0 cm., G: 8.1 cm., K.Ç: 4.5 cm., 286.97 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyle.

Hamur 7.5 YR 6/4 light brown. Astar 5 YR 4/1 dark gray yer yer 2.5 YR 5/8 red.

LK11

Y: 2.8 cm., U: 8.0 cm., G: 7.0 cm., 286.97 m.

Kandil burun ve gövde parçası.

Mika katkılı, orta-sert hamurlu sıkı dokulu, iyi pişirimli, yarı mat-hafif pürüzlü yüzeyle.

Hamur 10YR 6/4 light yellowish brown. Astar 2.5YR 5/6 red (aşınmış).

LK12

Y: 1.4 cm., U: 6.5 cm., G:3.5 cm., 283.65 m.

Kandil gövde parçası.

Mika, taşçık katkılı, orta-sert hamurlu, mat-pürüzlü yüzeyle.

Hamur 7.5YR 6/4 light brown. Astar 2.5YR 4/8 red (yer yer aşınmış).

LK13

Y: 2.8 cm., U: 6.2 cm., G: 3.0 cm., 282.90- 80 m.

Kandil gövde parçası.

Mika ve kireç katkılı, sert hamurlu sıkı dokulu, iyi pişirimli.

Hamur 10YR 7/4 very pale Brown. İç astar 7.5YR 6/4 light Brown, dış astar diskus üzerinde 2.5YR 5/6 red- gövde üzerinde 10YR 7/4 very pale brown, 7.5YR 2.5/1 black.

LK14

Y: 2.2 cm., U: 5.7 cm., G: 4.4 cm., 283.65 m.

Kandil gövde parçası.

Mika, kireç ve mineral katkılı, orta-sert hamurlu, iyi pişirimli.

Hamur 10YR 7/4 very pale brown. İç astar hamur renk, dış astar 7.5YR 2.5/1 black (aşınmış).

LK15

Y: 2.5 cm., U: 7.0 cm., 286.76 m.

Kandil diskus ve burun parçası.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 6/4 light brown. Astar 2.5 YR 5/6 red ve 5 YR 4/1 dark gray.

LK16

Y: 2.7 cm., U: 5.7 cm., 286.76 m.

Kandil diskus ve burun parçası.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 6/4 light brown. Astar 5 YR 4/1 dark gray.

LK17

U: 6.7 cm., 286.76 m.

Kandil diskus parçası.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 6/4 light brown. Astar 2.5 YR 4/8 red.

LK18

Kandil gövde parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 5 YR 5/6 yellowish red. Astar 2.5 YR 4/8 red.

LK19

Kandil burun parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 5 YR 5/6 yellowish red. Astar 2.5 YR 4/8 red.

LK20

Kandil omuz parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 5 YR 6/6 reddish yellow. Astar 5 YR 4/1 dark gray.

LK21

K.Ç: 4.5 cm., G: 5.8 cm., 286.76 m.

Kandil kaide parçası.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 5 YR 5/6 yellowish red. Astar 2.5 YR 4/8 red ve 7.5 YR 5/4 brown.

LK22

Kandil tutamak parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 5 YR 5/6 yellowish red. Astar 2.5 YR 5/8 red.

LK23

Kandil tutamak parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 4/2 brown. Astar 5 YR 4/1 dark gray.

LK24

Kandil tutamak parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 6/6 reddish yellow. Astar 5 YR 4/1 dark gray.

LK25

Kandil tutamak parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 7/4 pink. Astar 5 YR 6/6 reddish yellow ve 5 YR 4/1 dark gray.

LK26

Kandil tutamak parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 7.5 YR 5/4 brown. Astar 2.5 YR 5/6 red ve 5 YR 4/1 dark gray.

LK27

Kandil tutamak parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüzlü yüzeyli.

Hamur 5 YR 5/6 yellowish red. Astar 10 YR 4/8 red.

LK28

Kandil tutamak parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüz-
lü yüzeyli.

Hamur 5 YR 5/6 yellowish red. Astar 2.5 YR 4/8 red.

LK29

Kandil tutamak parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüz-
lü yüzeyli.

Hamur 5 YR 5/6 yellowish red. Astar 2.5 YR 4/8 red.

LK30

Kandil tutamak parçası, 286.76 m.

Mika ve kireç katkılı, ince kumlu sık dokulu, yumuşak hamurlu, mat ve pürüz-
lü yüzeyli.

Hamur 5 YR 5/6 yellowish red. Astar 10 YR 4/6 red.

Bibliografya ve Kısaltmalar

- Anderson 1897 Anderson, J.G.C., "A Summer in Phrygia: I", JHS XVII, 396-424.
- Ayabakan v.d. 1997 Ayabakan, C. – M. Atıcı – Y. Akkan – A. Akkan, "Aphrodisias Müzesi 1995 Derincedere Kurtarma Kazısı", Müze Kurtarma Kazıları Semineri VII, 299-307.
- Bailey 1975 Bailey, D. M., A Catalogue of the Lamps in The British Museum, I. Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps, London.
- Barın 1995 Barın, G., Aydın ve Milet Müzesi'ndeki Üzeri Kabartmalı Hellenistik-Roma Dönemi Kandiller (Ege Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Bean 1980 Bean, G.E., Turkey Beyond The Maeander, An Archaeological Guide, London.
- Bejor 2000 Bejor, G., "Per Una Ricerce Di Laodikea Ellenistica", Laodikea Di Frigia I, 15-23.
- Bekle – Mersich 1990 Belke, K. – N. Mersich, Phrygien und Pisiden, TIB 7, Wien.
- Brants 1913 Brants, J., AntiekeTerra-Cotta Lampen, UitHetRijks museum Van Oudheden Te Leiden, Leiden.
- Buckler – Calder 1939 Buckler, W. H. – W.M. Calder, Monuments and Documents from Phrygia and Caria, MAMA VI, Manchester.
- Duman 2010 Duman, B., Laodikeia Hellenistik ve Erken Roma Dönemi Seramiği (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Gelichi – Negrelli 2004 Gelichi, S. – C. Negrelli, Laodicea Di Frigia II, La Ricognizione 2000, (ed. G. Bejor – J. Bonetto – S. Gelichi – G. Traversari), içinde "Le ceramiche", 239-257, Padova.
- Günay-Tuluk 1996 Günay-Tuluk, G., İonia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem Kandiller (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Günay-Tuluk 2003 Günay-Tuluk, G., "İonia Bölgesi'ndeki Hellenistik Döneme Ait Kandiller", Les Ceramiques En Epoques Hellenistique Et Romanie, C. Abadie-Reynal, 17-25, Paris.
- Gagniers 1969 Gagniers, J., "Introduction Historique", Laodicée Du Lycos Le Nymphée, 1-11.
- Head 1906 Head B. von, Catalogue of The Greek Coins of Phrygia, BMC, London.
- Head 1911 Head, B. von, Historia Numorum, A Manual of Greek Numismatics, London.

- Heimerl 2001 Heimerl, A., *Die Römischen Lampen Aus Pergamon*, Berlin-New York.
- Karabay 1995 Karabay, N., “Beylerbeyi I. No.lu Tümülüs”, *Müze Kurtarma Kazıları Semineri V*, 229-242.
- Kassab-Tezgör – Sezer 1995 Kassab-Tezgör, D. – T. Sezer, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandiller Kataloğu*, Cilt 1, Protohistorik, Arkaik, Klasik ve Helenistik Dönemler, *Varia Anatolica VI/2*, İstanbul.
- Magie 1950 Magie, D., *Roman Rule In Asia Minor to the End of the Third Century After Christ*, Vol. I-II, New Jersey.
- Özpinar – Semiz 2002 Özpinar, Y. – B. Semiz, “Geological, Mineralogical and Petrographical Investigation of Yukarıkaraçay (Honaz) Dolomitic Clays in Denizli Region (Southwestern Anatolia, In Turkey)”, *Third Mediterranean Clay Meeting*, 30 Sept. - 3 Oct. 2002. Jerusalem, Israel.
- Plinius Naturalist *Historia*, V (Translated by H. Rackham), 1997, Edinburg.
- Ramsay 1895 Ramsay, W.M., *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, I, Oxford.
- Ruge 1924 Ruge, W., “Laodikeia”, *RE XII.1*, 722-724.
- Sevin 2001 Sevin, V., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, İstanbul.
- Schneider Equini 1972 Schneider Equini, E., *La necropoli di Hierapolis di Frigia: contributo allo studio dell'architettura funeraria dieta romana in Asia minore*, Roma.
- SNG 1982 *Sylloge Nummorum Graecorum, Phrygia*, New Jersey.
- Strabon *Coğrafya*, Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV), (Çev. M. Pektaş), İstanbul.
- Şimşek 2005 Şimşek, C., “2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, *KST 26-1*, 305-320.
- Şimşek 2006 Şimşek, C., “2004 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, *KST 27-1*, 419-434.
- Şimşek 2007a Şimşek, C., *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul.
- Şimşek 2007b Şimşek, C., “2005 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, *KST 28-1*, 455-478.
- Şimşek 2009 Şimşek, C., “2007 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, *KST 30-2*, 409-436.
- Şimşek 2010 Şimşek, C., “2008 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”, *KST 31-4*, 101-134.
- Şimşek 2011 Şimşek, C., “2009 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”, *KST 32-3*, 447-474.
- Şimşek 2012 Şimşek, C., “2010 Yılı Laodikeia Kazıları”, *KST 33-3*, 569-601.

- Şimşek – Ceylan 2003 Şimşek, C. – A. Ceylan, “Laodikeia’da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus’a İthaf Edilen Bir Yazıt (Lykos Laodikeia’sı)”, *Archivum Anatolicum*, 147-163.
- Şimşek – Büyükkolancı 2006 Şimşek, C. – M. Büyükkolancı, “Laodikeia Antik Kenti Su Kaynakları ve Dağıtım Sistemi”, *Adalya IX*, 83-103
- Şimşek – Okunak – Bilgin 2011 Şimşek, C. – M. Okunak – M. Bilgin, *Laodikeia Nekropolü*, İstanbul.
- Tekin 2003 Tekin, O., *Sadberk Hanım Müzesi Antik Sikkeler Kataloğu*, İstanbul.
- Texier 2002 Texier, C., *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Cilt II, (Çev. K.Y. Kopruman), Ankara.
- Traversari 2000 Traversari, G., “La Situazione Viaria Di Laodicea Alla Luce Degli Itinerari Romani”, *Laodicea Di Frigia I*, 9-14.
- Weber 1898 Weber, G., “Die Flüesse von Laodicea”, *Athenische Abtheilung XXIII*, 178-195.

Fig. 1 Laodikeia Kent Planı Üzerinde Asopos Tepesi'nin Konumu.

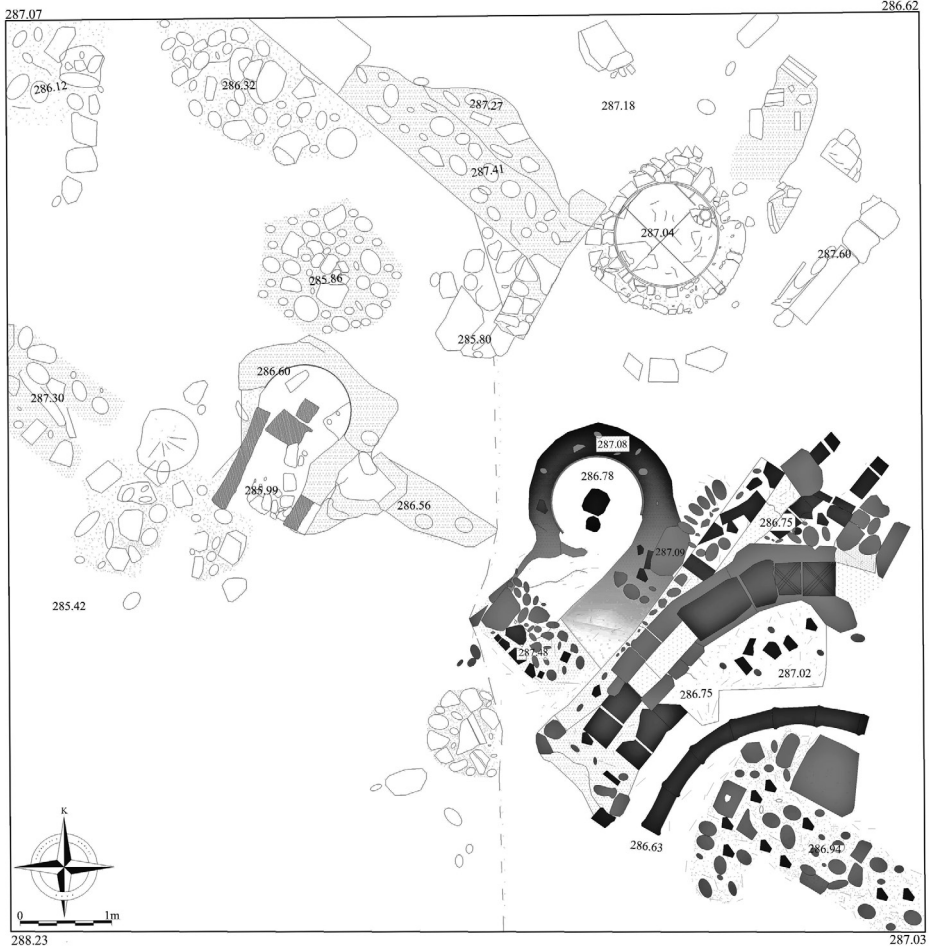

Fig. 2 Asopos Tepesi'nde Ortaya Çıkartılan Fırın ve Atölye'nin Planı.

Fig. 3 Kandillerin Bulunduğu Seramik Fırını.

Fig. 4 Seramik Fırını İçerisinde Kandillerin Buluntu Hali.

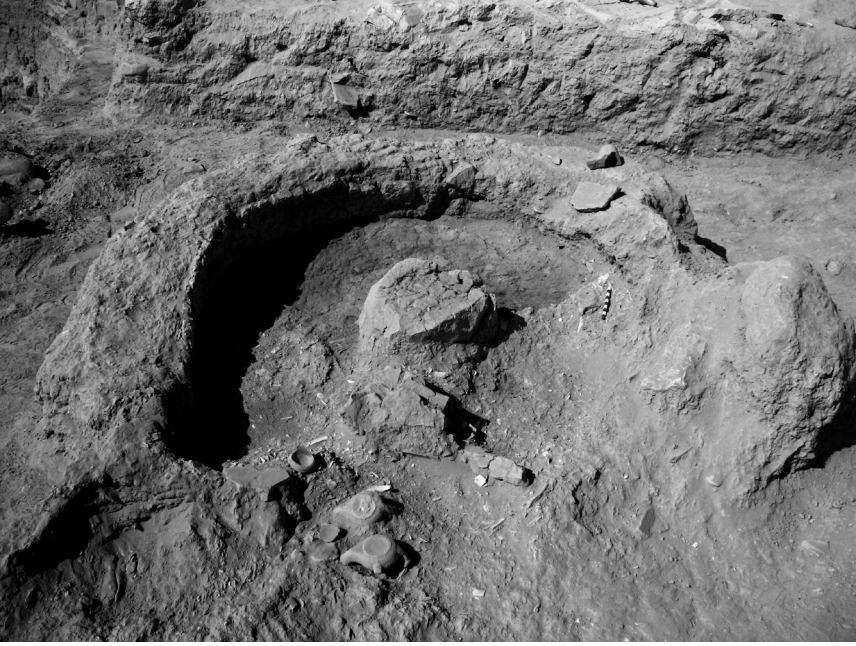

Fig. 5 Kandillerin Bulunduğu Seramik Fırını.

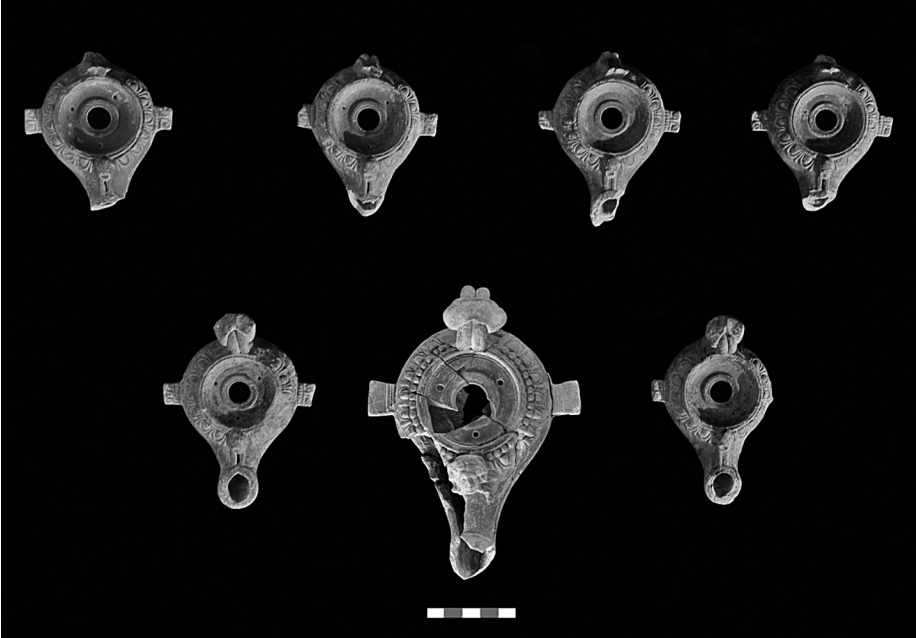

Fig. 6 Asopos Tepesi II'de Fırın İçerisinde Bulunan Kandiller.

Element Dimension	Na2O %	MgO %	Al2O3 %	SiO2 %	P2O5 %	S03 %	K2O %	CaO %	TiO2 %	MnO %	Fe2O3 %	
	1	0.501	6.977	15.18	36.83	0.146	0.125	1.767	15.03	0.664	0.098	6.489
	2	0.622	7.404	12.73	40.17	0.218	0.084	1.878	14.87	0.598	0.152	7.747
	3	0.495	7.423	10.26	32.8	0.152	0.228	1.458	18.17	0.477	0.110	6.196
	4	0.55	5.366	13.99	35.45	0.140	0.156	2.202	16.79	0.621	0.091	6.002
	5	0.474	7.925	10.37	32.28	0.196	0.113	1.459	18.12	0.508	0.133	6.52
	6	0.493	8.288	13.01	35.62	0.129	0.118	1.884	12.2	0.575	0.113	7.241
		Cl ppm	V2O5 ppm	Cr2O3 ppm	Co ppm	NiO ppm	CuO ppm	ZnO ppm	Ga ppm	As2O3 ppm	Se ppm	Rb2O pp
	1	35.2	221.6	657.8	85	634.1	39.7	130.1	15.4	8.7	0.2	56.3
	2	82	194.8	918.4	129	1008	41.5	174.5	10.8	2.9	0.3	64.9
	3	87.4	198.4	712.2	103	863.5	38	94.5	9.2	13.1	0.3	51.6
	4	82.7	236.1	513.4	82.1	593.6	44.7	106.3	15.4	9.9	0.4	79.3
	5	35.1	157.5	761.3	103	912.3	43.6	115.2	10.1	6.1	0.3	48.1
	6	111.4	204	681.2	95	873.9	44.5	129.5	13.2	13.1	0.5	57.3
		SrO ppm	Y ppm	ZrO2 ppm	Nb2O5 ppm	SnO2 ppm	Ba ppm	Nd ppm	Hf ppm	WO3 ppm	PbO ppm	Th pp
	1	715.2	21.8	197	19.7	17	474	70.3	5	64.5	22.2	11.6
	2	604.7	16.2	154	15.2	18.2	632	48.2	4.6	75.1	9.1	8.3
	3	476.1	13.9	121	11.9	14	301.8	44.5	6.8	70.2	18	7.1
	4	447.2	20	189.5	18.5	16.8	479	70.1	4.3	65.2	23.1	11.2
	5	638.5	14.9	128.6	12.3	20.4	528	30.5	4.9	63.3	13.4	7
	6	734.7	16.3	142.6	15.6	22.2	345.4	45.9	4.3	46.1	35.8	8.7

Fig. 7 XRF Analiz Sonuçları.

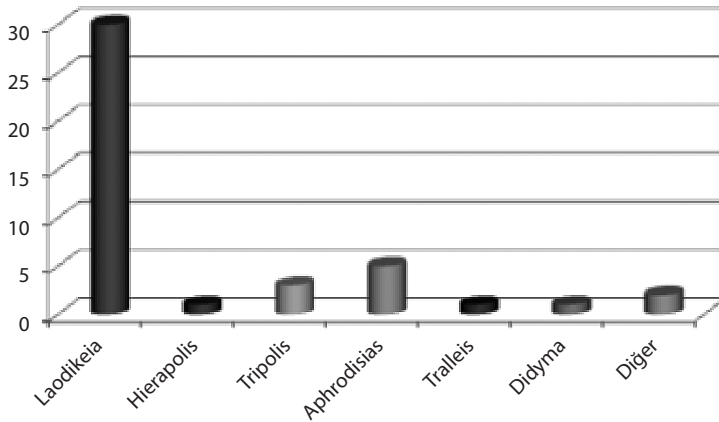

Fig. 8 Laodikeia Üretimi Kandillerin Kentlere Göre Buluntu Oranları.

Fig. 9 Metinde Adı Geçen Yerleşimleri ve Buluntu Yerlerini Gösteren Harita.

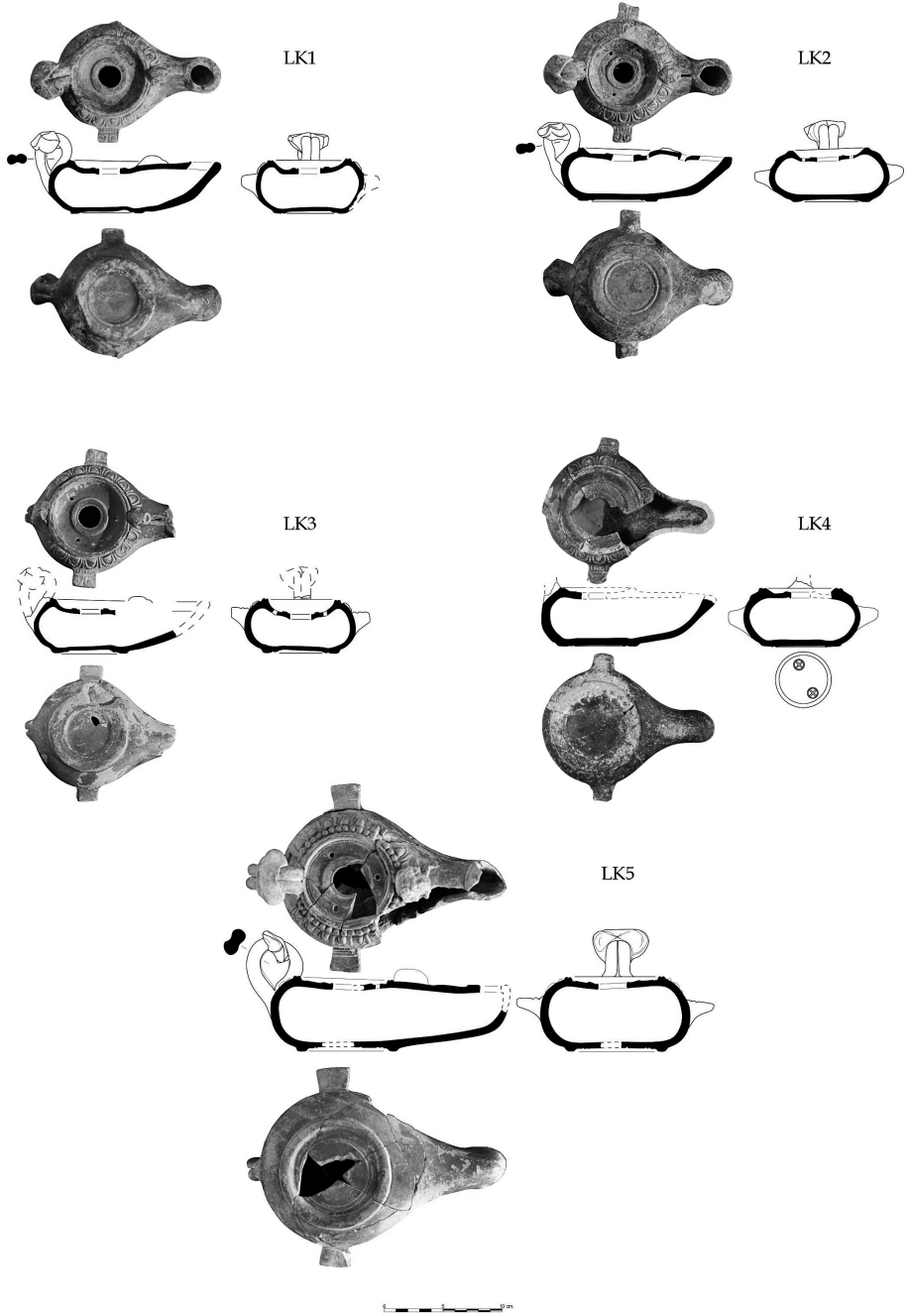

Fig. 10 Laodikeia Üretimi Kandillerin Fotoğraf ve Çizimleri.

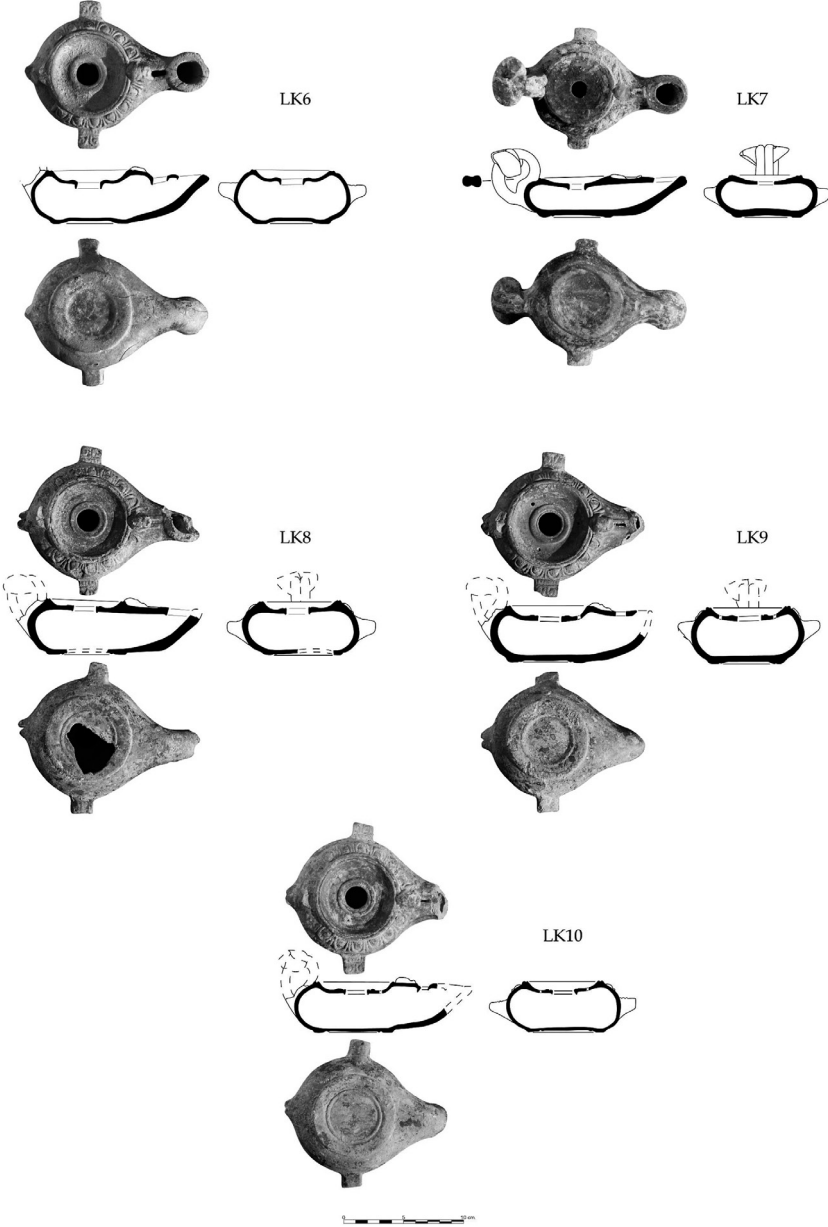
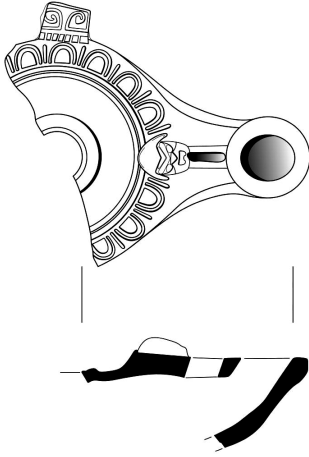
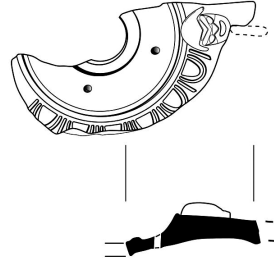

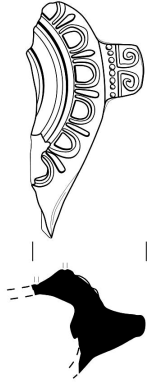
Fig. 11 Laodikeia Üretimi Kandillerin Fotoğraf ve Çizimleri.

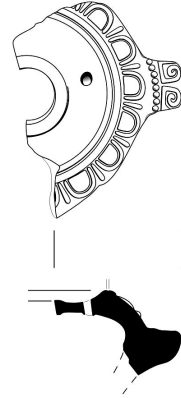
LK11

LK12

LK13

LK14

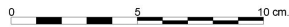

Fig. 12 Laodikeia Üretimi Kandil Parçalarının Çizimleri.